

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

На седници Наставно-научног већа одржаној 20. априла 2023. године именована је комисија за преглед и оцену докторског рада кандидата Дамјана Ћупрића, под насловом **Структурне промене у политици проширења Европске уније према државама Средње и Источне Европе** у саставу: др Слободан Самарцић (ментор), редовни професор Универзитета у Београду – Факултета политичких наука; др Маја Ковачевић, редовни професор Универзитета у Београду – Факултета политичких наука; и др Дејана Вукасовић, научни саветник Института друштвених наука. Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења њених чланова Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду подноси следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Кандидат Дамјан Ћупрић (1985) дипломирао је на смеру за међународне студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду 2009. године, са просечном оценом 8,91. Тема дипломског рада била му је „Процес придруживања Србије Европској унији”. Мастер студије, модул европске интеграције, завршио је 2013. године на истом факултету, са просеком 9,89, одбравивши рад под називом „Начела и функционисање европског регионализма“. Завршио је Основни програм дипломатске обуке и положио дипломатско-конзуларни испит са просечном оценом 9,08 на Дипломатској академији Министарства спољних послова Републике Србије. Од 2010. године запослен је у органима државне управе, најпре у Канцеларији за одрживи развој недовољно развијених подручја Владе Србије, а од 2014. године у Министарству

привреде Републике Србије. До сада је објавио пет научних радова, од којих је референтна публикација:

- Ђупрић, Дамјан, Мир и империја у новом светском поретку, *Војно дело*, Министарство одбране – Војноиздавачки завод, број 3/2018 – регионално издање, стр. 9-20 (УДК 355/359, ISSN 0042-8426), категорија **M51**.

Научни радови саопштени на скупу међународног значаја штампани у целини у зборнику радова или књизи резимеа:

- Ђупрић, Дамјан, Европска комисија као носилац активне легитимације у области слободе пружања услуга. У: Мићовић, Миодраг (ур.). Услуге и заштита корисника : [Зборник реферата са Међународног научног скупа одржаног 8. маја 2015. године, на Правном факултету у Крагујевцу]. Крагујевац: Правни факултет Универзитета, Институт за правне и друштвене науке, 2015, стр. 73-86. <http://institut.jura.kg.ac.rs/images/Majsko%20savetovanje/XI%20Usluzni%20poslovi/3.%20Knjiga.pdf>. УДК: 339:061.1EU]:34 341.127.6(4-672EU). ISBN 978-86-7623-057-0 [COBISS.SR-ID 214550796], категорија **M31**.

- Ђупрић, Дамјан, Услуге на унутрашњем тржишту ЕУ и промене у Уговору из Лисабона. У: Мићовић, Миодраг (ур.). Услужни послови : [Зборник реферата са Међународног научног скупа одржаног 9. маја 2014. године]. Крагујевац: Правни факултет Универзитета, Институт за правне и друштвене науке, 2014, стр. 111-123. <http://institut.jura.kg.ac.rs/images/Majsko%20savetovanje/X%20Usluzni%20poslovi/3.%20Knjiga.pdf>. УДК: 339.923:061.1EU. ISBN 978-86-7623-048-8 [COBISS.SR-ID - 207024908], категорија **M31**.

Остали објављени радови:

- Ђупрић, Дамјан, Функционисање европског регионализма. У: Ковачевић, Бојан (ур.) Зборник најбољих мастер радова о Европској унији, Београд: Информациони центар ЕУ у Београду, 2016, стр. 23-37.

- Ђупрић, Дамјан, Аспекти процеса придруживања Србије ЕУ. У: Павићевић, Владимир (ур.). Зборник Београдске отворене школе : радови студената генерација 2008/2009, Београд: Београдска отворена школа, 2012, стр. 155-164. ISBN 978-86-83411-59-7 [COBISS.SR-ID 192726540].

Одлуком Универзитета у Београду – Веће научних области правно-економских наука, од 10. априла 2018. године, кандидату Дамјану Ћуприћу је одобрена израда докторске дисертације под називом **Структурне промене у политици проширења Европске уније према државама Средње и Источне Европе.**

У погледу форме и садржаја, дисертација је урађена у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука: А4 формата, фонт Times New Roman, проред 1, маргине 20мм. Дисертација заједно са прилозима и списком коришћене литературе има укупно 265 страна, рачунајући ту и насловне стране и сажетке на српском и енглеском језику, текст захвалнице, садржај и биографију кандидата, као и три неопходне изјаве.

Сходно Правилнику о академској честитости студената Универзитета у Београду - Факултета политичких наука, дисертација је прошла проверу плагијата у програму iThenticate. Коначан резултат провере је 7% подударности текста дисертације са другим изворима. Највећи део подударности потиче од навода оригиналних извора на које се аутор ослањао у свом истраживању. Ако имамо у виду, бројност напомена о изворима – 1133 – није изненађујуће да је главни део подударности настао из ових разлога. Такође, релативно велики број подударности проистиче из околности да је програм сигнализирао уобичајено употребљаване наслове докумената, синтагме и фразе из речника реалног процеса и одговарајуће литературе.

Дисертација кандидата Дамјана Ћупрића састоји се из увода, четири поглавља и закључка, по следећем редоследу: Увод; Прво поглавље: Однос између проширења ЕУ и европске безбедности; Друго поглавље: Утицај поларности међународног система на облике проширења ЕЗ/ЕУ; Треће поглавље: Развијање политике проширења ЕУ (1993-1997); Четврто поглавље: Промене основних обележја политике проширења ЕУ - између прокламација и конкретних одлука (1998-2002); и Закључак.

На крају је приложен списак коришћене литературе који броји 405 библиографских јединица, укључујући монографије, тематске зборнике, научне чланке, документе и изворе са интернета. Поред тога, као саставни део налази се и кратка биографија аутора, као и неопходне потписане изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације су структурних промена у политици проширења ЕУ према државама средње и источне Европе (СИЕ), односно истраживање разлога доминантног утицаја стратешког интереса безбедности на политику проширења ЕУ према тим државама.

Дисертација се бави утицајем промене поларности (биполарности и униполарности) међународног система на појавне облике проширења/политике проширења кроз анализу безбедносног интереса унутрашње интеграције ЕЕЗ, односно стратешког интереса проширеног концепта безбедности ЕУ, који се на крају процеса проширења променио у стратешки интерес трансатлантске безбедности НАТО-а.

Сходно томе, предмет дисертације је и анализа својеврсне пермутације циљева и средстава у политици проширења ЕУ, за коју кандидат сматра да је скривена различитим интерпретацијама, концептима и идеолошким дискурсима. Циљеви проширења схватају се и јавно прокламују као изричити, док су средства, у ствари подразумевани, стратешки разлози ширења ЕУ према државама СИЕ.

Један од циљева истраживања односи се на утврђивање да ли је доминантан утицај безбедносног фактора у проширењу ЕУ на државе СИЕ у директној функцији конкретног спољног окружења. Промене у окружењу, односно трансформација у структури међународног система, са биполарног на униполарни, разлог су томе што се безбедносној димензији проширења ЕУ на државе СИЕ даје другачије, „проширено“ значење. Управо због тога, по једној од основних теза кандидата, проширење у биполарном систему имало је облик неформалне политике проширења, у оквиру које је функционисао безбедносни интерес унутрашње интеграције ЕЕЗ, док је у униполарном систему настала политика проширења у оквиру које је функционисао стратешки интерес проширеног концепта безбедности ЕУ.

Дамјан Ћупрић констатује да је примена принципа „безбедносне гаранције“, односно принципа моћи, темељни принцип проширења ЕУ према државама СИЕ. Будући да је безбедносна улога НАТО-а остала незаобилазни чинилац у обе безбедносне политике ЕУ, наиме ЗСБП-у и ЕБОП-у, главна безбедносна гаранција за будуће чланице ЕУ (као и постојеће), јесте НАТО, као гарант те моћи.

Кандидат указује на тенденцију у политици проширења ЕУ према државама СИЕ да се „прокламовани циљеви ЕУ“ увек одлажу ако им се супротставе принципи доминације и моћи („средства“). Сходно томе, циљеви и средства, односно моћ принципа и принцип моћи мењају улоге, тј. међусобно пермутирају, тако да циљеви постају средства и обратно.

У контексту политике проширења према државама СИЕ, односно у оквиру стратешког интереса трансатлантске безбедности НАТО-а, кандидат описује да су прећутни (подразумевани), геополитички и војно-стратешки мотиви НАТО-а за ширење ЕУ на исток Европе, однели коначну превагу приликом њеног проширења на Румунију и Бугарску.

Главни циљ дисертације је да систематски опише и научно објасни да ЕУ није успела да потврди сопствени идентитет на међународној сцени, као свој декларисани циљ. Услед структурних промена у политици проширења ЕУ према државама СИЕ, ЕУ је своје прокламоване циљеве ставила у функцију остваривања примарних безбедносних, геополитичких и геостратешких интереса НАТО-а ради обезбеђивања сталности трајања, као његовог декларисаног циља.

Остваривањем наведених научних циљева, кандидат ствара основу и за научну прогнозу, имајући у виду да се закључци дисертације могу примењивати и на сагледавање утицаја будућих међународних система и различитих безбедносних чинилаца на праксу политике проширења ЕУ и будућег развоја и значаја које ће политика проширења имати у оквиру функционисања ЕУ као целине.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање је засновано на једној општој, три посебне и седам појединачних хипотеза. Све наведене хипотезе су методолошки усклађене и устројене, те на одговарајући начин проистичу једна из друге, чинећи тако темељан алат за спровођење квалитативног истраживања. У наставку ћемо навести хипотезе на начин на који су оне изнете у уводном делу докторске дисертације.

Општу хипотезу дисертације чини став да је политика проширења ЕУ према државама СИЕ последица великих промена у међународним односима након завршетка хладног рата и, у том оквиру, тежње ЕУ да у њима игра активну улогу, како би потврдила сопствени идентитет на међународној сцени као свој декларисани циљ. На основу опште хипотезе формулисане су следеће посебне и појединачне хипотезе:

1. Посебна хипотеза 1:

Наведени процеси и циљеви довели су до промене основних разлога проширења у односу на претходне случајеве, у оквиру којих се формулише и спроводи конкретна политика проширења ЕУ. Стратешки интерес проширеног (промењеног) концепта безбедности ЕУ постао је одлучујући критеријум за проширење према ранијем

безбедносном интересу унутрашње интеграције ЕЕЗ (тј. превасходно економске интеграције).

1.1. Појединачна хипотеза 1:

Биполарни и униполарни међународни систем дају различиту тежину утицају (важности) безбедносног фактора на облике проширења ЕЕЗ/ЕУ. У оквиру биполарног међународног система безбедносни критеријум је имао статус безбедносног интереса унутрашње интеграције ЕЕЗ, да би касније, у оквиру униполарног међународног система, био промењен у стратешки интерес проширеног концепта безбедности ЕУ.

1.2. Појединачна хипотеза 2:

Велико проширење, у које су укључене и државе кандидати које нису испуниле главне, тј. прокламоване услове приступања, наводи на закључак да је почетни и основни разлог проширења примарно садржан у стратешком интересу проширеног (промењеног) концепта безбедности ЕУ, укључујући његове различите димензије (вредносно-нормативну, економско-тржишну, геополитичку, правну, социјалну, хуманитарну, еколошку итд.).

2. Посебна хипотеза 2:

Политика проширења ЕУ према државама СИЕ је сложен процес који има своју видљиву, јавно прокламовану страну, и имплицитне претпоставке, између којих (прокламација и имплицитних претпоставки) често не постоји ни начелна кохерентност ни практична консеквентност и доследност.

2.1. Појединачна хипотеза 3:

У политици источног проширења ЕУ појављује се и оно што би се могло назвати пермутацијом циљева и средстава, која је скривена различитим интерпретацијама и концептима. Циљеви проширења схватају се и јавно прокламују као изричити, док су средства, у ствари подразумевани, стратешки разлози ширења ЕУ према државама СИЕ. Стога се „прокламовани циљеви ЕУ“ јавно изричу, али се и одлажу, ако се супротставе оним прећутним принципима доминације и моћи. Јавно прокламована моћ принципа, као циљ, с једне стране и принцип моћи као средство, с друге, мењају улоге, тј. пермутују се. Ово се односи како на земље унутар ЕУ, тако и на земље кандидате.

2.2. Појединачна хипотеза 4:

Формирање критеријума стратешког интереса проширеног (промењеног) концепта безбедности ЕУ у оквиру којег се одвија конкретна политика проширења ЕУ, подстакнуто је деловањем ЗСБП-а, а касније и ЕБОП-а, иако је безбедносна улога НАТО-а остала незаобилазни чинилац у обе политике. НАТО је, ступањем у интеракцију са ЕУ, утицао на формирање различитих безбедносних аспеката у ЗСБП-у и ЕБОП-у, са посебним врстама и облицима утицаја, карактеристичним за НАТО.

3. Посебна хипотеза 3:

Безбедносна гаранција за постојеће и будуће чланице ЕУ, односно НАТО као гарант те моћи, темељни је принцип политике проширења ЕУ према државама СИЕ.

3.1. Појединачна хипотеза 5:

У процесу глобализације „из једног центра“, стратешки интерес проширеног концепта безбедности ЕУ се, од своје доминантне, економско-тржишне и вредносно-нормативне димензије безбедности и основних, почетних, мотива за ширење ЕУ на државе СИЕ, укључујући и геополитичку амбицију ЕУ, на крају процеса проширења променио у стратешки интерес трансатлантске безбедности НАТО-а, са доминантном геополитичком и војном димензијом безбедности НАТО-а. Тиме је постао преовлађујући и крајњи мотив ширења ЕУ на Исток.

3.2. Појединачна хипотеза 6:

У контексту политике проширења ЕУ према државама СИЕ, у оквиру стратешког интереса трансатлантске безбедности НАТО-а, безбедност и надмоћ над Руском Федерацијом били су основни намеравани, мада прећутни (скривени), циљеви тог проширења. Коначну превагу приликом проширења ЕУ на Румунију и Бугарску однеле су имплицитне претпоставке, односно подразумевани, геополитички и војни мотиви НАТО-а за ширење ЕУ на исток Европе. Стога су ови имплицитни критеријуми били „вештачки“ усаглашени и са јавно прокламованим економско-тржишним и вредносно-нормативним мотивима ширења, који су деловали у оквиру стратешког интереса проширеног концепта безбедности ЕУ.

Политика проширења ЕУ према државама СИЕ се на тај начин структурно променила, јер је своје прокламоване циљеве ставила у функцију остваривања примарних безбедносних, геополитичких и геостратешких интереса НАТО-а ради обезбеђивања сталности трајања, као његовог декларисаног циља.

3.3. Појединачна хипотеза 7:

Структурне промене у политици проширења ЕУ су главни узрок дугорочног стагнирања процеса европске интеграције у области проширења, али и у области безбедности и одбране. Проширење ЕУ на државе СИЕ довело је до јачања атлантистички опредељених држава у ЕУ наспрам европоцентричних држава ЕУ, као и јачања атлантистичког стуба спрам европског стуба у оквиру трансатлантског партнерства. Дакле, ЕУ није успела да потврди сопствени идентитет на међународној сцени, као свој декларисани циљ, јер у супротном, бар не би постојали захтеви појединих утицајних чланица ЕУ за већом стратешком аутономијом ЕУ.

4. Садржај дисертације

Списак скраћеница

Списак табела

УВОД

- Истраживачки проблем
- Предмет и циљеви истраживања
- Методолошки и хипотетички оквир истраживања
- Очекивани резултати и научни допринос
- Садржај поглавља дисертације

ПРВО ПОГЛАВЉЕ:

ОДНОС ИЗМЕЂУ ПРОШИРЕЊА ЕУ И ЕВРОПСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

- **Однос проширења и безбедности – допуњујући или супротстављајући појмови?**
- **Одређење појма проширења**
 - Концепт проширења ЕУ у тумачењу Франка Шимелфениха и Улриха Зеделмајера
- **Однос теорија европских интеграција према источном проширењу ЕУ**
 - Федерализам
 - Неофункционализам
 - Либерални међувладин приступ
 - Процеси управљања ЕУ
 - Мреже јавних политика
 - Нови институционализам
 - Социјални конструктивизам
 - Дискурзивни приступи
 - Нормативна теорија
 - Критичка анализа политичке економије

- **Закључак: Истраживање источног проширења ЕУ између рационалистичког и конструктивистичког приступа**
- **Студије проширења ЕУ**
 - Интереси држава чланица у источном проширењу ЕУ
 - Литература о проширењу ЕУ према државама СИЕ
- **Студије европске безбедности**
 - Европска безбедност у теоријама међународних односа
 - Традиционални приступи - реализам и неореализам
 - Енглеска школа
 - Либерализам / неолиберални институционализам
 - Конструктивистички приступ
 - Концепт безбедносне културе
 - „Постмодерна“ европска државност
- **Два погледа између проширења ЕУ и ЗСБП-а/ЕБОП-а – збиља или уобразиља?**
 - ЕУ као „нормативна сила“
 - „Нормативна“ моћ Европе - критика реалисте
- **Закључак: Пермутација циљева и средстава као аналитички оквир истраживања**

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ:

УТИЦАЈ ПОЛАРНОСТИ МЕЂУНАРОДНОГ СИСТЕМА НА ОБЛИКЕ ПРОШИРЕЊА ЕЗ/ЕУ

- **Проширење ЕЗ/ЕУ у биполарном систему - проширење без заједничке политике**
 - Четири „таласа“ проширења
 - Западно проширење ЕЕЗ - Уједињено Краљевство, Данска, Ирска
 - Позиције држава чланица ЕЕЗ
 - Преговори о чланству
 - Медитеранско проширење ЕЕЗ - Грчка: геополитичка позиција надилази периферност
 - Позиције држава чланица ЕЕЗ
 - Преговори о чланству
 - Медитеранско проширење ЕЕЗ - Шпанија и Португалија
 - Позиције држава чланица ЕЕЗ
 - Преговори о чланству
 - Северно проширење ЕУ - Аустрија, Шведска, Финска
 - Позиције држава чланица ЕЕЗ/ЕУ
 - Преговори о чланству
- **Закључак: Безбедносни интерес унутрашње интеграције ЕЕЗ као основна карактеристика проширења у биполарном систему**
- **Проширење ЕУ у униполарном систему - политика проширења**

- Промене у међународном систему након завршетка хладног рата
- Унутрашње институционалне реформе у ЕЗ/ЕУ
- Уговор о Европској унији
 - Циљеви ЕУ
 - Успостављање ЗСБП
- Реформисање НАТО-а и зачетак развоја ЕБОП-а
- **Закључак: Стратешки интерес проширеног концепта безбедности ЕУ као почетни и основни разлог проширења ЕУ на државе СИЕ у униполарном систему**

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ:

РАЗВИЈАЊЕ ПОЛИТИКЕ ПРОШИРЕЊА ЕУ (1993-1997)

- **Покретање процеса проширења према државама СИЕ: период придруживања (1989-1993)**
 - Споразуми о придруживању
- **Позиције кључних држава чланица ЕЗ/ЕУ према придруживању држава СИЕ**
 - Немачка
 - Уједињено Краљевство
 - Француска
- **Претприступни период (1993-1997)**
 - Одлука за проширење
 - Састанак ЕС у Копенхагену и критеријуми за чланство
 - Интереси држава чланица ЕУ после Копенхагена
 - Састанак ЕС у Есену – одлагање источног проширења
 - Претприступна стратегија
 - Мултилатерални структурирани односи
 - Бела књига о унутрашњем тржишту ЕУ
 - Састанак ЕС у Мадриду – ка политици проширења
 - Агенда 2000: враћање билатералном приступу и прва примена условљавања
 - Партнерства за пријем
 - Компромисна природа условљавања
 - Скица стратегије проширења
 - Ојачана претприступна стратегија
 - Билатерална приступна партнерства
 - Годишњи извештаји ЕК
 - Спровођење условљавања
 - Преговори о приступању
 - Остваривање политике проширења
- **Појам и основна обележја политике проширења ЕУ**
 - Главни актери – улога ЕК и држава чланица
 - Начин доношења одлука и преговарачки процес

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ:

ПРОМЕНЕ ОСНОВНИХ ОБЕЛЕЖЈА ПОЛИТИКЕ ПРОШИРЕЊА ЕУ (1998-2002)

- између прокламација и конкретних одлука

- **Формулисање стратегије проширења:** Самит Европског савета у Луксембургу (децембар 1997)
- **Најава одлуке за убрзање проширења:** Састанак Европског савета у Бечу (децембар 1998)
- Утврђивање будуће сарадње ЕУ и НАТО у области безбедности и одбране: Самит Европског савета у Келну (јун 1999)
- Измењена природа стратешког приступа у политици проширења ЕУ: Састанак Европског савета у Хелсинкију (децембар 1999)
- НАТО у потрази за новим идентитетом
- **Однос проширења НАТО-а и проширења ЕУ на државе СИЕ**
 - *Аргументи америчких званичника о проширењу НАТО-а и ЕУ*
- Утицај НАТО-а на развој ЕБОП
- Интеракција ЕБОП и НАТО-а - неиспуњена ЕУ амбиција
- **Стратешки интерес трансатлантске безбедности НАТО-а као ново лице измењене политике проширења ЕУ**
 - Студија случаја Бугарска: „Геополитика као судбина“
- **Формална завршница промена: Састанак Европског савета у Копенхагену (2002)**
 - Уговор из Нице – институционални оквир за источно проширење
 - Мапа пута
 - Одређивање датума чланства

ЗАКЉУЧАК

Литетарура

Белешка о аутору

5. Кратак опис садржаја дисертације

Осим увода и закључка, дисертација обухвата четири поглавља.

У **уводном** делу дисертације формулисан је истраживачки проблем, затим просторно, временски и дисциплинарно одређен предмет истраживања, научни и друштвени циљеви истраживања и постављен методолошки и хипотетички оквир. Поред тога, увод садржи и очекиване резултате и научни допринос истраживања, као и кратак садржај дисертације по поглављима.

Прво поглавље посвећено је теоријском одређивању појмова проширења и безбедности кроз проучавање студија проширења ЕУ и студија европске безбедности. У оквиру студија проширења ЕУ, посебно су размотрене главне теоријске поставке рационалистичког, социјално-конструктивистичког и институционалног приступа. Приказан је и однос савремених теорија европских интеграција према источном проширењу ЕУ. У склопу студија европске безбедности, поред проучавања традиционалних студија европске безбедности из угла реализма (неореализма), анализирани су и основни постулати студија европске безбедности енглеске школе, конструктивизма, концепта безбедносне културе, постмодерне европске државности и либералног институционализма. Имајући у виду да се истраживање бави структурним променама у политици проширења ЕУ, кандидат прихвата основна полазишта структуралног реализма, док се у погледу парадигматског основа преовлађујуће користи реалистичка теорија међународних односа, укључујући њене различите варијације.

Иако се предметно истраживање пре свега бавило структурним променама у политици проширења ЕУ према државама СИЕ, кандидат најпре означава „средину“, „контекст“, или „хоризонтално-вертикалну димензију“ почетне анализе. На теоријском нивоу, то чини укрштањем главних налаза поменутих студија. С тим у вези, користи постојање једне врсте пермутације циљева и средстава у политици проширења ЕУ, као аналитички оквир истраживања.

У другом поглављу истраживања кандидат се бавио утицајем поларности међународног система на облике проширења ЕЗ/ЕУ. Кроз анализирање четири „таласа“ проширења која су претходила источном проширењу, показује да у биполарном међународном систему није постојала заједничка политика проширења ЕЕЗ, већ су то били облици проширења који су имали карактер неформалне (неформализоване) политике. Пример пријема Грчке није представљен као изузетак, нити обичан случај, већ специјалан „безбедносни“ случај, где се безбедносни разлог проширења може да примењује као правило. Закључује да је у биполарном систему основни мотив ширења ЕЕЗ био садржан у безбедносном интересу унутрашње интеграције ЕЕЗ, унутар кога је преовладала његова економско-тржишна димензија.

Настанак униполарног система створио је услове за креирање политике проширења ЕУ која је карактеристична за проширење на државе СИЕ. Посебно су анализирани институционалне промене које су настале доношењем Уговора из Матрихта. С тим у вези, кандидат указује на нове прокламоване циљеве, посредством

којих ЕУ покушава да оствари улогу глобалног актера на међународној сцени. Закључује да је у првим годинама униполарног међународног система почетни разлог и основни мотив ширења ЕУ на државе СИЕ садржан у стратешком интересу проширеног концепта безбедности ЕУ. Формирање таквог критеријума безбедности, у оквиру којег се одвија конкретна политика проширења ЕУ, подстакнуто је деловањем новоуспостављене ЗСБП ЕУ, а касније и ЕБОП ЕУ, иако је безбедносна улога НАТО-а остала незаобилазни чинилац у обе политике.

У трећем поглављу кандидат анализира развој политике проширења ЕУ, која је као сложен феномен, настала у процесу проширења ЕУ на државе СИЕ. Главни део истраживања обухвата период почев од краја 1989. године, када је питање приступања посткомунистичких земаља стављено на дневни ред Заједнице/Уније, до састанка Европског савета у Луксембургу у децембру 1997. године, односно, до отварања преговора са пет земаља СИЕ, у марту 1998. године. То је период у коме се политика проширења ЕУ формирала као заједничка политика ЕУ.

У овом делу детаљно је размотрен претприступни период у коме је процес креирања политике проширења ЕУ био у пуном замаху, тако што су се разложили и образложили њени битни, саставни елементи, као посебне, интересорне и хоризонталне политике ЕУ. Наведени су услови (критеријуми) и начини деловања политике проширења ЕУ кроз увођење нових инструмената, као што је условљавање. На крају су дефинисана и представљена основна обележја политике проширења ЕУ, укључујући улогу ЕК и држава чланица и начин доношења одлука.

У четвртном поглављу, кандидат утврђује како је дошло до промене основних обележја политике проширења ЕУ, почев од 1998. године, када су отворени преговори са првом групом кандидата, закључно са 2002. годином, када је одржан састанак Европског савета у Копенхагену. Као индикатор промена користи однос између декларисаних (прокламованих) ставова и конкретних одлука ЕУ, са циљем утврђивања правих разлога за доношење таквих одлука.

С тим у вези, паралелно анализира одлуке са састанака Европског савета у Луксембургу, Бечу, Келну, Хелсинкију, у вези са проширењем, али и у вези са покушајима ЕУ да формира заједничку европску политику у области безбедности и одбране. Указује да су конкретни кризни догађаји на Косову и Метохији током 1998–1999. године пресудно допринели да дође до промене у стратегији проширења ЕУ.

Будући да у контексту политике проширења ЕУ према државама СИЕ, као и односа НАТО–ЕУ, кандидат безбедност схвата као моћ, а моћ пре свега као војну снагу,

посебно је размотрена интеракција између НАТО-а и ЕБОП-а. Као безбедносна студија случаја, представљено је приступање Бугарске ЕУ, која постаје правило за униполарни међународни систем, у коме се стратешки интерес проширеног концепта безбедности ЕУ променио у стратешки интерес трансатлантске безбедности НАТО-а.

У процесу глобализације „из једног центра“, доминантна геополитичка и војна димензија безбедности НАТО-а, постала је преовлађујући и крајњи мотив ширења ЕУ на Исток. Политика проширења ЕУ према државама СИЕ се на тај начин структурно променила, јер је своје прокламоване циљеве ставила у функцију остваривања примарних безбедносних, геополитичких и геостратешких интереса НАТО-а ради обезбеђивања сталности трајања, као његовог декларисаног циља.

У закључку су верификоване општа и три посебне хипотезе овог истраживања, уз сумирање најзначајнијих научних резултата до којих је кандидат дошао. То је урађено како у односу на теоријски оквир постављен у погледу односа проширења и безбедности, поларности међународног система, улоге ЗСБП-а, ЕБОП-а и НАТО-а у проширењу ЕУ на државе СИЕ, тако и поводом политике проширења ЕУ, као зависне променљиве у дисертацији, са којом су повезани сви претходно наведени делови истраживања. Почетне хипотезе су верификоване и у односу на анализу актуелних дешавања у Европи и ЕУ, укључујући конфликт у Украјини, са крајњим закључком да ЕУ није успела да потврди сопствени идентитет на међународној сцени као свој декларисани циљ.

6. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Допринос ове докторске дисертације огледа се у научном објашњењу и теоријском разумевању разлога промене политике проширења ЕУ према државама СИЕ, из угла правсходно реалистичке теоријске перспективе. У односу на основни приступ, аутор наводи два алтернативна хипотетичка одговора - социјал-конструктивистички и рационалистички - и аргументује зашто ниједан од два поменута приступа не објашњава у довољној мери праве разлоге проширења ЕУ на државе СИЕ. Аутор тек и реалистичке перспективе објашњава своју главну тезу - несагласност формалног приступа са садржином политике проширења.

Наведено истраживање тежи да допринесе теоријској расправи која се води у оквиру науке о међународним односима између заступника преовлађујућег утицаја темељних структура и заговорника приступа који полази од полагања и деловања

државних и недржавних актера у међународном систему. Кандидат за почетну тачку анализе и теоријског разматрања структурних промена у политици проширења ЕУ прихвата становиште Вилијама Робинсона који сматра да „поента теорије, поента друштвених наука јесте да се открију силе и процеси који делују унутар друштвеног универзума и скривају се иза (и, епистемолошки гледано, изван су домаћаја) чулних перцепција“. Дамјан Ђупрић то чини уз помоћ индикатора, као што су односи између прокламација и конкретних одлука, чиме указује да су у политици проширења ЕУ према државама СИЕ били укључени и неки други, спољни, актери и фактори, наиме, САД и НАТО.

Указивањем на узрочност промена облика проширења/политике проширења на нивоу међународног система, истраживање осветљава окружење у коме делују појединци у име држава. У том контексту, истраживање показује на који начин функционисање биполарног и униполарног међународног система доводи до профилисања политике проширења ЕУ, а касније и структурних промена у тој политици. На том трагу, кандидат иде корак даље и утврђује да и спољне политике најзначајнијих држава ЕУ, али и САД, проистичу из историјских и структуралних услова у којима владе и креатори политика делују као актери.

Истовремено, истраживање пружа додатна сазнања када је реч о стабилности сваког од посматраних међународних система. Стога је научни допринос истраживања исказан у оквиру снажне аргументационе структуре, где су повезани различити правци унутар реалистичке теоријске парадигме (неореализам и неокласични реализам) са структурално-функционалистичким приступом. Сходно томе, кандидат не искључује местимично прихватање и коришћење основних постулата социјал-конструктивистичке теоријске парадигме, за периоде процеса проширења у којима се интеграција одвијала несметано од безбедносних условљавања.

У методолошком погледу, кандидат користи наслеђе домаће научне мисли од пре педесет и више година (Светозар Стојановић, Михаило Марковић, Гајо Петровић, Војин Милић), тако што успешно примењује њихова научно-истраживачка становишта коришћена у другим и другачијим контекстима и ситуацијама. Он примењује модел пермутације циљева и средстава као аналитички оквир истраживања позивајући се на приступ Светозара Стојановића у анализи друштвене стварности тзв. реалног социјализма, овог пута у контексту глобализације као светског процеса, конкретно на примеру политике проширења према државама СИЕ. Овај приступ кандидат је

изложио као користан и сазнајно плодноносан за разумевање једног аспекта европских студија, а то је у овом случају савремена политика проширења Европске уније.

Сагледавање овог процеса са полазишта о пермутацији циљева и средстава у политици ЕУ, доприноси разумевању те политике као односа експлицитних (декларативних) норми и имплицитних (подразумеваних) пракси. Сходно томе, у раду се проучава и објашњава политика условљавања као један од значајних индикатора процеса проширења унутар кога се дешава пермутација циљева и средстава. Тај феномен кандидат сликовито илуструје приказом две хронолошке табеле на којима се излаже корелација између проширења и развоја НАТО и структурних промена политике проширења ЕУ.

Поред темељне привржености реалистичком теоријском приступу, кандидат показује отвореност за другачије теоријске парадигме, које добро осветљавају поједине феномене тзв. источног проширења ЕУ. Али такав општи приступ не чини ауторов рад еkleктичким у теоријско-методолошком смислу, будуће да његово указивање на друге, чак алтернативне, теорије не значи напуштање основне методе и почетне позиције, већ само њено критичко испитивање из друге перспективе. Из тих разлога Дамјан Ћупрић користи контекстуалну анализу и наглашава улогу контекста у проучавању структурних промена у политици проширења ЕУ према државама СИЕ.

Кандидат је детаљно представио све „традиционалне“ и „нове“ теорије европских интеграција и међународних односа које у мањој или већој мери покушавају да објасне настанак и развој политике проширења ЕУ, али и промене у тој политици. Пермутацију циљева и средстава кандидат проналази и на теоријском нивоу, као дијалектички однос реализма и социјал-конструктивизма. У кризним временима, социјал-конструктивизам, и на њему вредносно засновани наративи, употребљавају се као средство за остварење циља (циљева), који су у суштини прећутне (имплицитне) претпоставке, јер су засновани на реалистички мотивисаним разлозима, тј. на односима доминације и моћи.

На примеру предмета истраживања, паралелно са навођењем мноштва савремених теорија и теоријских приступа у европским студијама и науци о међународним односима, Дамјан Ћупрић успева да афирмише постигнуте домете домаће науке из области филозофије, политикологије и социологије шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Тиме је домаћа научна мисао из тог периода показала да и данас може да буде корисна за анализу сасвим других друштвено-

политичких појава попут проучавања ЕУ, развоја политике проширења, односа ЕУ и НАТО, итд.

Поред научног, истраживање пружа и практични (друштвени) допринос када је у питању даљи развој проучавања политике проширења ЕУ, разматрајући који међународни системи поспешују структурне промене, а који сузбијају такво деловање чиме се ствара могућност успешнијег предвиђања деловања актера у савременим међународним односима. Сходно томе, кандидат на крају рада изводи научну прогнозу и имплицира да би у измењеном међународном систему ЕУ могла да створи неопходне услове за вођење сопствене политике проширења у пуном обиму. Према схватању аутора, таква политика би осим пожељног мултилатерализма заснованог на конструктивистичким и постмодерним либералним схватањима, где год је то неопходно, била у стању да примењује један структурално реалистички приступ заснован на анализи равнотеже у међународном систему.

Друштвени значај огледа се у стицању сазнања о сложености и вишедимензионалности друштвеног контекста у коме се одвијају сви актуелни процеси. То може да буде од користи свима у државним структурама који анализирају, доносе и спроводе политичке одлуке у вези са европским интеграцијама или спољном политиком.

Иако кандидат схвата поделу на научни и друштвени значај само као условну, јер се они у својој суштини прожимају, Дамјан Ђупрић указује да је друштвени значај истраживања заправо значај изградње претпоставке плурализма. Зато је важно постојање дијалога у друштву. Наглашаваће потреба за сагледавањем догађаја из „ширег контекста“, као и на њихову коректну интерпретацију, још је један од друштвених значаја истраживања, јер се на тај начин може доћи до разумевања актуелне ситуације и различитих позиција.

Последично, кандидат указује да је потребно више пажње у будућности посветити истраживању НАТО и праћењу његових активности и стратешких планова, који утичу и на понашање његових држава чланица у трансатлантском окружењу. Сходно томе, оправдано и образложено перципирање утицаја стратешког интереса проширеног концепта безбедности ЕУ, који се у процесу проширења ЕУ на државе СИЕ променио у стратешки интерес трансатлантске безбедности НАТО, претпоставка је за успешно разумевање и планирање промишљеног деловања у међународним односима. Будући да је стицање пуноправног чланства у ЕУ један од главних

спољнополитичких приоритета Републике Србије, кандидат поставља легитимно питање, да ли је реално очекивати га без претходног приступања у НАТО.

6. Закључак:

Комисија констатује да докторска дисертација Дамјана Ћупрића испуњава све предвиђене формалне услове прописане процедуром. Дисертација је урађена у складу са прихваћеном пријавом. У раду се критички разматра проблем и научно се потврђују хипотезе које су наведене у пријави. Основни делови рада и очекивани налази су наведени и образложени у пријави. Дисертација испуњава методолошке стандарде и ниво аргументације који се захтевају од научног рада.

Имајући у виду наведено, Комисија истовремено указује да резултат истраживачког подухвата који се кандидат прихватио показује познавање релевантне литературе као и висок степен разумевања теоријских дебата који се одвијају у оквиру европских студија и унутар науке о међународним односима, али и домаће научне мисли из друге половине двадесетог века. Општи циљ дисертације извире из потребе кандидата да укаже на важност разумевања структурних промена у политици проширења ЕУ према државама СИЕ, као и пермутације циљева и средстава која се дешава у оквиру те политике. Тиме даје конкретан допринос објашњењу глобалних процеса који су се дешавали у прошлости, али и оних који обликују данашње државе и друштва и њихове односе. У том смислу, докторска дисертација представља јасан допринос европским студијама и науци о међународним односима.

С обзиром да је докторска дисертација **Структурне промене у политици проширења Европске уније према државама Средње и Источне Европе** кандидата Дамјана Ћупрића написана детаљно и уверљиво, с јасним ослоном на широку теоријску и емпиријску грађу, као и да сам предмет истраживања представља оригинално усмерење, Комисија сматра да је рад испунио све предуслове за јавну одбрану. У том смислу, предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати извештај, формира комисију за одбрану у истоветном саставу и одобри јавну одбрану докторске дисертације.

Комисија

Проф. др Слободан Самарџић

Редовни професор Универзитета у Београду – Факултет политичких наука (ментор)

Проф. др Маја Ковачевић

Редовни професор Универзитета у Београду – Факултет политичких наука

др Дејана Вукасовић

Научни саветник Института друштвених наука - Београд

У Београду, 3. јула 2023.